

Training – de rol van geestelijke verzorging bij ervaringen van morele verwonding

In deze training gaan we in op de rol die geestelijke verzorging kan bieden bij het steun geven aan mensen die worstelen met morele verwonding. Deze training is bedoeld voor geestelijk verzorgers die in hun praktijk te maken (kunnen) hebben met mensen die morele verwonding ervaren, zowel door eigen handelen als door toedoen van anderen.

De training helpt om deze ervaringen beter te signaleren en duiden, om handelingsrepertoire te vergroten, en met collega's ervaringen uit te wisselen.

Morele verwonding

Morele verwonding is een begrip om gevoelens van schuld, schaamte of verraad te duiden die mensen kunnen ontwikkelen wanneer hun morele verwachtingen en overtuigingen geweld aan worden gedaan door eigen of andermans handelen. Het zijn ervaringen die gaan over een diepgaande worsteling met morele vragen, verlies van vertrouwen in de goedheid van henzelf en de wereld, en bovendien deze worstelingen nergens kunnen adresseren. Gezien de morele en existentiële dimensies van morele verwonding kan de geestelijk verzorger een rol spelen in het bieden aan steun bij deze ervaringen.

Het begrip morele verwonding heeft met name bekendheid gekregen in de steun aan veteranen, maar wordt inmiddels ook herkend in andere gebieden waar mensen te maken hebben met situaties waarin er veel op het spel staat, zoals vluchtelingen, eerstehulpverleners, politie, maar ook mensen die zich beschadigd voelen door politieke beslissingen als de toeslagenaffaire en de gaswinning in Groningen.

Leerdoelen

- Herkennen en duiden van ervaringen van morele verwonding.
- Inzicht krijgen in wat er in de literatuur bekend is over de rol van geestelijke verzorging in de begeleiding bij morele verwonding.
- Eigen handelingsrepertoire vergroten in de begeleiding bij morele verwonding.

Programma

De training komt voort uit de Kenniswerkplaats Zorg voor Zingeving en vindt plaats in de tentoonstelling *Bearing Witness*. Deze tentoonstelling geeft een gelaagd beeld van het leven tijdens en na oorlog door verhalen van Nederlandse veteranen die morele verwonding ervaren samen te tonen met kunstwerken van kunstenaars uit (post) conflictgebieden. De tentoonstelling vormt het startpunt van de training en biedt tevens aanknopingspunten voor reflectie gezien de kunstwerken en verhalen het mogelijk maken om ook de affectieve dimensies van morele verwonding voor het voetlicht te brengen.

13:00	Binnenkomst
13:15 – 14:15	Rondleiding door de tentoonstelling en reflectiegesprek
14:15 – 14:30	Koffie en thee
14:30 – 15:00	Verdieping morele verwonding
15:00 – 15:45	Workshop en uitwisseling
15:45 – 16:00	Gezamenlijke afronding

De training wordt gegeven door dr. Carmen Schuhmann en Laura Mudde.

Carmen Schuhmann is universiteit hoofddocent bij de Universiteit voor Humanistiek, na enkele jaren als humanistisch geestelijk verzorger bij Justitie te hebben gewerkt. In haar huidige onderzoek richt zij zich op vraagstukken op het gebied van zingeving, existentiële en morele weerbaarheid en geestelijke verzorging.

Laura Mudde is promovendus bij de Universiteit voor Humanistiek en curator van de tentoonstelling *Bearing Witness*. Haar promotieonderzoek richt zich op moreel leren en één van de deelstudies concentreert zich specifiek op de rol van geestelijke verzorging bij de begeleiding van morele verwonding bij veteranen.

Data

De training wordt op twee momenten gegeven:

13 maart van 13:00 – 17:00 in kunstruimte Willem Twee in Den Bosch

7 april van 13:00 – 17:00 in kunstruimte Platform POST in Arnhem

Aan de deelname zijn geen kosten verbonden. Aanmelden is wel verplicht.

Accreditatie is aangevraagd bij de SKGV, kwaliteitsregister voor geestelijk verzorgers.

Referenties

Carey, L. B., Bambling, M., Hodgson, T. J., Jamieson, N., Bakhurst, M. G., & Koenig, H. G. (2023). Pastoral narrative disclosure: the development and evaluation of an Australian chaplaincy intervention strategy for addressing moral injury. *Journal of Religion and Health*, 62(6), 4032–4071.

Carey, L. B., & Hodgson, T. J. (2018). Chaplaincy, spiritual care and moral injury: Considerations regarding screening and treatment. *Frontiers in Psychiatry*, 619.

Carey, Lindsay B, Timothy J Hodgson, Lillian Krikheli, Rachel Y Soh, Annie-Rose Armour, Taranjeet K Singh, and Cassandra G Impiombato. (2016). “Moral Injury, Spiritual Care

and the Role of Chaplains: An Exploratory Scoping Review of Literature and Resources,” *Journal of Religion and Health* 55: 1218–45.

Eikenaar, T. (2022). Relating to moral injuries: Dutch mental health practitioners on moral injury among military and police workers. *Social Science & Medicine*, 298, 114876.

Koenig, Harold G, and Faten Al Zaben. (2021). “Moral Injury: An Increasingly Recognized and Widespread Syndrome,” *Journal of religion and health* 60, 60 (2021): 2989–3011.

Litz, Brett T, Nathan Stein, Eileen Delaney, Leslie Lebowitz, William P Nash, Caroline Silva, and Shira Maguen. (2009), “Moral Injury and Moral Repair in War Veterans: A Preliminary Model and Intervention Strategy,” *Clinical psychology review* 29, no. 8: 695–706.

Mudde, L., Schuhmann, C., Jacobs, G. (2025). “Engaging in moral learning: veterans’ perspectives on how the moral dimensions of moral injury are addressed in one-on-one meetings with Dutch military chaplains”, *Frontiers in Medical Sociology*

Molendijk, Tine. (2018). “The Role of Political Practices in Moral Injury: A Study of Afghanistan Veterans,” *Political Psychology*

Molendijk, Tine. (2018), “Toward an Interdisciplinary Conceptualization of Moral Injury: From Unequivocal Guilt and Anger to Moral Conflict and Disorientation,” *New Ideas in Psychology* 51: 1–8.

Pleizier, T., & Schuhmann, C. (2022). How the military context shapes spiritual care interventions by military chaplains. *Journal of Pastoral Care & Counseling*, 76(1), 4–14.

Richardson, Natalie M., Angela L. Lamson, and Olivia Hutto. (2022), ““My whole moral base and moral understanding was shattered”: A phenomenological understanding of key definitional constructs of moral injury.” *Traumatology* 28.4: 458.

Schuhmann, C., Pleizier, T., Walton, M., & Körver, J. (2023). How Military Chaplains Strengthen the Moral Resilience of Soldiers and Veterans: Results From a Case Studies Project in the Netherlands. *Pastoral Psychology*, 72(5), 605–624.

Wiinikka-Lydon, J. (2018). Dirty hands and moral injury. *Philosophy*, 93(3), 355-374.